

УДК [378.016.80]:33

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.179414>

Марія Якубовська, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри інформаційної, бібліотечної та книжкової справи
Української академії друкарства

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ У СИСТЕМІ ТВОРЕННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ: МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

У статті порушено проблеми взаємообумовленості розвитку культурологічної компетентності та парадигми сучасної особистісно-зорієнтованої освіти; аналізується системне еволюційне осмислення розвитку особистості сучасних студентів, розглядаються тенденції особистісно-гуманітарної технології викладання культурологічних дисциплін у ЗВО та їх головні архетипи аксіологічних парадигм як основа мотиваційних засад людської індивідуальності.

Ключові слова: культурологічна компетентність; культурологічний світогляд; дискурс; психологічна безпека суспільства; культурологічна свідомість; мистецтво спілкування; культурологічне середовище; психологічний захист особистості.

Лит. 8.

Mariya Yakubovska, Ph.D.(Philology), Associate Professor of the Information,
Library and Book Business Typography
Ukrainian Academy of Printing

AXIALOLOGICAL PRINCIPLES IN THE SYSTEM OF CULTURAL COMPETENCY CREATION: MODEL OF FORMING THE STUDENT'S PERSONALITY

The article deals with the problems of the interdependence of the development of personally oriented education and humanitarian security of society; the system of evolutionary understanding of the development of the personality of modern students is studied, variational technologies of providing the basis of cultural education of future professionals are considered; the tendencies of the personal and humanitarian technology of teaching cultural sciences in universities are analyzed.

The purpose of the research: to consider the scientific and theoretical aspects of the formation of the students' cultural education as an important component of the formation of the professional competence of non-humanitarian university students, to study the variational technologies of providing the basis of cultural training of future professionals.

The methodology of the research is to apply the comparative, historical-logical, culturological, synergetic methods. This methodological approach allows us to analyze the systematic creation of a personal modern student on the basis of the system of axiological archetypes of the present, which forms the basis of the general humanitarian paradigm of modern innovation education.

The scientific novelty of the work consists in expanding the notions of synergetic interaction between the formation of the spiritual and existential world of human individuality and the formation of a system of axiological archetypes of the present. According to the study of Yakubovskiy, the development of education is directly dependent on the formation and development of the humanitarian security of society, and the formation of axiological values in the systematic creation of the student's personality is the decisive process by which the pupils of the modern Ukrainian school transform their intellectual abilities into skills, thanks to why the system of values is in a historically conditioned structural relationship with the system of society and pedagogical interaction. This is the archetype of modern educational activity, which is necessary for the management and organization of cultural knowledge and their transformation into conviction.

Keywords: culturological competence; cultural worldview; discourse; psychological safety of society; cultural consciousness; art of communication; culturological environment; psychological protection of personality.

Постановка проблеми. Освіта XXI століття, насажена передовими ідеями доби, стає потужним механізмом формування як економіко-технічної, так і філософсько-культурологічної парадигми сучасного соціуму, тому що вона є одним із важливих засобів творення та поширення сучасних інноваційних досягнень людства.

У Національній доктрині розвитку освіти

України в XXI столітті одним із пріоритетних напрямків визначається виховання особистості, здатної орієнтуватися "в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки", підготованої до життя і праці в суспільстві. Осмислення соціокультурних процесів, які відбуваються у навколишньому світі, стає фундаментом для формування культурологічного світогляду сучасного студента.

У Законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, у “Законі про мови”, “Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті” та “Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти” наголошується на необхідності забезпечення культурного і духовного розвитку особистості, підвищення освітньо-культурного рівня громадян.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Про актуальність даної теми свідчить те, що на нинішній час існує цілий ряд досліджень даної наукової проблеми, серед яких виділяємо наступні: Н.В. Скотної “European ideas in the works of famous educationalists. Internationalization, Globalization and their impact on education” [9]; М.М. Чепіль “Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина XIX – перша третина XX ст.)” [8]; Н.І. Ашиток “Мовна картина світу в філософсько-освітньому аспекті” [1]; В.П. Кеменя, О.В. Квас, О.В. Невмержицької, “Історія виховання. Т. 1.: Від найдавніших часів до XVIII ст.: навчально-методичний посібник” [2]; Л.В. Оршанського “Формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі творчої художньо-трудової діяльності” [4]; М.П. Пантюка “Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи: історико-педагогічний аспект” [5]; Т.О. Логвиненко Соціальна педагогіка: практикум. [4] та ін.

Вклад основного матеріалу. Світ цінностей є системою, яка твориться упродовж віків національною традицією. У системі особистісно зорієнтованої освіти аксіологія є тим шлагбаумом, який дозволяє вибирати життєві стереотипи. Зачинивши браму другого тисячоліття, XX століття, людство вступило у новітню добу, яку пророче окреслив Іван Франко, називаючи її століттям духу, вічного революціонера, народного поступу.

Переживши трагедії XX століття (світові війни, голодомори, сталінські репресії, заборону церкви, арешти 70-х, чорнобильське лихоліття), людству потрібно виробити ліки, які сприятимуть духовному оновленню. Система розриву у творенні духовних імперативів має свої об’єктивні причини, але надзвичайно важливо знайти ті тверді орієнтири, котрі об’єднають усю націю.

Система цінностей знаходиться в історично обумовлених структурних взаємовідносинах. Іван Зязюн наголошував, що у системі формування культурологічної компетентності студентів важливим є творення культурологічного середовища. Власне у системі колективу (середовища) відбувається творення ієрархічної моделі цінностей.

На початку XX століття людству потрібно було перейти від системи подвійних стандартів, напівправди, бездіяльності (моя хата скраю), байдужості, страху, заздрості, духовного та фізичного лінивства, неорганізованості, які залишила у спадок тоталітарна система, до аксіологічних ідей честі й чесності, цілісності, активної життєвої позиції, сконцентрованості у часи діяльної активності, вміння брати на себе відповідальність і за себе, і за інших, щирості.

Система моральних цінностей, яка формується у час воєнних випробувань, створює духовне синергетичне поле, яке май визначальний вплив на творення соціального, а відтак і економічного середовища.

Принципи демократизму, принциповості, толерантності, цілісності, активності, вольової цілеспрямованості, милосердя, жертвовності, спокійної зосередженої впевненості творять таку модель мікросвіту (світ людської індивідуальності) та макросвіту (світ навколишнього буття) у їх системній взаємодії, яка стає основою творення аксіологічних архетипів у системі людиноцентричної педагогіки. Вони стають трансляторами духовної культури сучасності. Як бачимо, функція реалізується через конкретний предмет зображення, результат людської діяльності проявляється як функція засобів, а мета діяльності визначається шляхом співвіднесення із засобами реалізації.

Система творення аксіологічних цінностей перебуває у постійній динаміці, самооновленні і є визначальною у формуванні світогляду людської індивідуальності.

Культурологічні високomorальні імперативи мають постанути основою базової парадигми сучасної професійної освіти. Вони складають важливий чинник як у творенні змісту навчально-виховної діяльності, але й методичних засад практичного впровадження інновацій, які перебувають у постійному діалектичному оновленні.

У процесі реалізації аксіологічних завдань відбувається оновлення і творче формування людської індивідуальності. У аксіологічних культурологічних засадах закладено могутній креативно-стабілізуючий потенціал, який сприятиме подоланню суспільної гуманітарної кризи. Ефективні зміни ставлення соціуму до людської індивідуальності, сприяє утвердженню людської гідності.

Письменник, починаючи з найдавнішої давнини, створює духовний образ людства. Загальні закони цивілізаційного розвитку підпорядковують собі як розвиток особистості, і

держави, і нації. Таким чином філософія буття постає філософією світу, а пошук гармонії буття – синонімом краси людської індивідуальності.

Час в оновленому культурологічному просторі виступає не застиглою субстанцією. Він нашаровується етичними й естетичними пластами, а відтак є можливим повернення з минулого в майбутнє й навпаки. Одночасна особистісна присутність, коли думка має матеріальну силу, відображується у системному вимірі дійсності, буття та діяння. У системі професійної освіти аксіологічна складова духовної свідомості є важливим чинником формування культурологічної компетентності студентів, оскільки цінності, норми й ідеали є духовним підґрунтям мотивації навчальної та професійної діяльності.

Крім того, аксіологічний рівень культури є запорукою формування індивідуального, всезагального та гармонійного становлення особистості.

Нормативно-оціночна система інноваційних тенденцій сучасної професійної освіти є вагомим підґрунтям формування культурних традицій, цілісність яких зумовлює єдність історичної традиції та актуального творення парадигми модерних інноваційних навчальних систем.

Порушення гармонії у формуванні архетипу сучасних інновацій педагогічної освіти сьогодні унеможливує досягнення високих рівнів не лише культурологічної, але й професійної компетенції студентів. Відтак на перший план виходять суб'єктивні й випадкові чинники, полярні ціннісні характеристики різних соціальних систем тощо. Отже, слід мати на увазі, що аксіологічні системи у парадигмі сучасної професійної освіти мають вважатися структурованими мотиваційними чинниками у формуванні культурологічної компетентності сучасного студентства.

Основою формування професійної компетентності є тісний взаємозв'язок як професійної, так і культурологічної компетентності. Якщо засади професійної компетентності надають відповідь на питання формування змісту освіти, то культурологічна компетентність постає основою мотиваційної діяльності майбутнього професіонала.

Культурологічна компетентність покликана й здатна вдихнути силу духовно-ментальної сфери буття у зміст інноваційних педагогічних процесів, а відтак не лише поглибити ефективність навчання, але й інтенсивно сприяти інтеграції модерної освіти в процеси соціально-економічного поступу суспільства.

Культурний рівень студента перебуває у тісному взаємозв'язку літературного компоненту

й педагогічних інновацій у науково-педагогічному просторі сучасності.

Культурологічна парадигма ставить у центр навчально-виховного процесу духовно-інтелектуальні потреби сучасного студента, а також міжособистісні відносини у виховному середовищі. Адже професійна освіта є суспільним осередком, який не лише дає путівку у життя молодій людині, але й виховує особистість фахівця, творить симбіоз системи цінностей його духовного світу.

Невід'ємним дієвим чинником у формуванні культурологічної компетентності сучасного студента є використання досягнень сучасного літературного процесу у навчально-виховній діяльності колективу навчального закладу.

Результати досліджень загальних тенденцій розвитку літературного процесу і педагогічних інновацій сучасності підтверджують той факт, що філософсько-суспільні, культурологічні й суспільні парадигми мають чимало спільного. Відтак усі означені парадигми покликані реформувати сучасний духовний світ випускників, водночас сприяючи поступальному вдосконаленню й гармонізації цього світу.

На підставі розгляду дискурсу взаємодії гуманістичної парадигми нинішньої професійної освіти й літературного тексту сучасності відстежується спадкоємний зв'язок між філософським розумінням академічних учених та творців красивого слова.

Культурологічне ядро цих творчих доробків полягає в формуванні у студентів гуманістичного підходу до навчання, у функціональній системі чинників особистісного зростання та життєвої адаптації молоді. В основі цієї моделі освіти лежать такі домінуючі: розвиток і саморозвиток, самореалізація, творчість як необхідність самореалізації кожного вихованця, а також його здатності до всеоб'ємного пізнання світу. У результаті культурологічна освітня парадигма формує модель відносин за типом "суб'єкт – суб'єкт". Викладач і студенти спільними зусиллями напрацьовують мету діяльності, її зміст, обирають форми й критерії оцінки.

У сучасній педагогічній науці виникла потреба синтезу досягнень модерної культурології, впровадження педагогічних інновацій як на рівні змістових, так і дидактичних процесів.

Формування культуротворчої особистості в умовах інноваційного розвитку системи вищої освіти потребує вивчення широкого кола проблем. У контексті нашого дослідження під терміном "культурологічна підготовка" ми розуміємо процес гармонійного культурологічного виховання і

**АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ У СИСТЕМІ ТВОРЕННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ:
МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА**

освіти, що має своєю кінцевою метою формування цілісного світогляду майбутнього професіонала.

Культурологічний підхід у системі сучасної інноваційної професійної освіти розглядають в трьох взаємопов'язаних аспектах: аксіологічному, технологічному та особистісно-творчому.

На наш погляд, аксіологічний аспект передбачає не лише вивчення формування ціннісних орієнтацій особистості, але й інноваційне прочитання творення системи ціннісних парадигм, які повинні стати основою для формування культурологічного світогляду сучасного студента. Дослідження аксіологічного напрямку нами проведено у системі вивчення аксіологічних цінностей сучасної професійної педагогіки у наскрізному часовому вимірі.

Розгляд системи аксіологічних цінностей перебуває у тісному взаємозв'язку із системою творення людської індивідуальності. Оскільки є методологічною основою для творення світогляду особистості, її професійного становлення і реалізації її професійних надбань у практиці щоденного життя.

Аксіологічні цінності, які стали набуток сучасної культурологічної системи, реалізовані у концептуальних засадах педагогічної школи В. Кременя. Ці авторські напрацювання є важливими до використання як у процесі викладання окремих предметів гуманітарного циклу, так і у процесі позааудиторної роботи чи під час організації виховних заходів та свят.

Реалізація аксіологічних засад відбувається в умовах особистісно орієнтованої освіти, коли особистість студента постає в центрі навчально-виховного процесу, а особистість викладача має всі умови для вільного творчого розвитку, оскільки лише талановитий викладач здатний виховати талановитого студента – майбутнього фахівця.

Висновок. Інноваційні освітні технології навчання та викладання у вищій професійній школі за системними принципами наукової школи В.Г. Кременя забезпечують відповідь на одне з найголовніших питань освітнього процесу: яким чином представити, передати нові знання та створити умови для їхнього ефективного засвоєння. Поєднання сучасної культурологічної парадигми із системою педагогічних інноваційних технологій сучасної вищої професійної школи на основі вивчення алгоритмів методологічних, професійно-педагогічних та дидактичних принципів створює ефективні передумови втілення перспективних інноваційних освітніх технологій розвитку, навчання, викладання у сучасній школі, коли твориться на системі чітко

визначених аксіологічних цінностей, співвіднесених із викликами нашої доби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашиток Н. І. Мовна картина світу в філософсько-освітньому аспекті. Дрогобич, 2011. 251 с.
2. Історія виховання: Т. 2.: від XIX до наших днів: навч.-метод. посіб. / Володимир Кемінь, Олена Квас, Олена Невмержицька. Дрогобич, 2013. 196 с.
3. Логвиненко Т.О. Соціальна педагогіка: практикум. Дрогобич, 2011. 320 с.
4. Оршанський Л.В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі творчої художньо-трудової діяльності: монографія. 2014. 186 с.
5. Пантук М.П. Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи: історико-педагогічний аспект. Монографія. Дрогобич, 2010. 398 с.
6. Скотна Н.В., Стець В.І. Патопсихологічний словник: для студентів, аспірантів психологічних спеціальностей, практикуючих психологів та викладачів. Дрогобич, 2015. 348 с.
7. Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. Київ, 2005. 576 с.
8. Чепіль М. М. Порівняльна педагогіка: навч. посіб. Київ, 2014. 216 с.
9. Skotna N. European ideas in the works of famous educationalists. Internationalization, Globalization and their impact on education / Wydawnictwo Spolecznej Akademii Nauk. Lodz, 2013. 558 p.

REFERENCES

1. Ashhitok, N. (2011). *Movna kartyna svitu v filozofsko-osvitnomu aspekti* [Language picture of the world in the philosophical and educational aspect]. Drohobych, 251 p. [in Ukrainian].
2. *Istoriia vykhovannia: T. 2.: vid XIX do nashykh dniv: navch.-metod. posib.* [History of education: T. 2.: from the XIX to present day: teaching method. Manual]. Volodymyr Kemin, Olena Kvas, Olena Nevmerzhtskaya. Drohobych, 2013. 196 p. [in Ukrainian].
3. Logvinenko, T. (2011). *Sotsialna pedahohika: praktykum* [Social pedagogy: workshop]. Drohobych, 320 p. [in Ukrainian].
4. Orshansky, L. (2014). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv tekhnolohii u protsesi tvorchoi khudozhno-trudovoi diialnosti: monohrafiia* [Formation of Professional Competence of Future Technology Teachers in the Process of Creative Artistic-Labor Activity: Monograph]. Drohobych, 186 p. [in Ukrainian].

5. Pantyuk, M. (2010). *Pidhotovka maibutnoho vchytelia do vykhovnoi roboty: istoryko-pedahohichni aspekt. Monohrafiia* [Preparation of the future teacher for educational work: historical and pedagogical aspect. Monograph]. Drohobych, 398 p. [in Ukrainian].

6. Skotna, N. & Stets, V.I. (2015). *Patopsykholohichni slovnyk : dlia studentiv, aspirantiv psykholohichnykh spetsialnostei, praktykuichykh psykholohiv ta vykladachiv* [Pathopsychological dictionary: for students, postgraduates of psychological specialties,

practicing psychologists and teachers]. Drohobych, 348 p. [in Ukrainian].

7. Skotniy, V. (2005). *Filosofia: istorychnyi i systematychnyi kurs* [Philosophy: Historical and systematic course]. Kyiv, 576p. [in Ukrainian].

8. Chepil, M. (2014). *Porivnialna pedahohika: navch. posib* [Comparative Pedagogy: Teach. manual]. Kyiv, 216 p. [in Ukrainian].

9. Skotna, N. (2013). European ideas in the works of famous educationalists. Internationalization, Globalization and their impact on education. *Widawnictwo Spolecznej Akademii Nayk – Lodz*, 558 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.07.2019

УДК 373.5.016:(811.161.2:316.647)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.179415>

Неллі Бондаренко, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу навчання української мови
та літератури Інституту педагогіки НАПН України

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК КЛЮЧОВОЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Порушено проблему культури як визначального складника “індексу людського розвитку” і показника успішності країни, збереження культурної ідентичності української нації в умовах глобалізації світу; акцентовано життєву необхідність формування у здобувачів освіти культурної компетентності як ключової; окреслено зміст розвитку культурної компетентності та умови ефективного формування.

Ключові слова: культура; інкультурація; культурна компетентність як ключова; урок української мови; заклади загальної середньої освіти.

Літ. 14.

Nelly Bondarenko, Ph.D. (Pedagogy),
Senior Research Officer of the Ukrainian Language and Literature Department, Institute of
Pedagogy of National Academy of Sciences of Ukraine

FORMATION OF CULTURAL COMPETENCE AS A KEY ELEMENT IN THE UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

The article raises the problem of culture as a key component of the “index of human development” and the indicator of the country’s success, preserving the cultural identity of the Ukrainian nation in the conditions of globalization of the world. The culture is revealed as a multicomponent phenomenon, its components are specified and characterized. The place of national culture in the hierarchy of cultures is determined; the inextricable connection and interaction of culture with the national language and cultures of the peoples of the world is highlighted on the basis of self-sufficiency, mutual enrichment and the culture of harmony.

The role of education as an important segment of the culture of society and the channel of purposeful inculcation is described. The vital necessity of formation of cultural competence as a key one is substantiated; the definition of cultural competence is given; the practical significance of this competence is described. The task of the New Ukrainian School on the development of cultural competence in the state language classes was determined. The article analyzed literary sources; an attention is focused on the basic concepts that reveal the essence and purpose of cultural competence (culture, functions of culture, cultural competence, artifact, mentality, ethnos, enculturation, national culture, universal culture, cultural identification, cultural constants, cultural installations, cultural values, cultural norms, and subculture). The article reveals the specifics of cultural competence; its structure is substantiated; outlines the main components of the content of the work on the development of cultural competence. The author emphasizes the need of introduction the key concepts of culture into the content (these words form the core of the Ukrainian language consciousness, determine their worldview and the logic of knowing the world with orientation to modernize the list and modernize the Ukrainian national character. The article defines the conditions